

SECȚIUNEA a IV-a EPOCA CONTEMPORANĂ

Radu FILIPESCU

ROMÂNII TRANSNISTRENI ÎN DEZBATERILE PARLAMENTULUI ROMÂNIEI (1919-1937)

Încă din timpul primelor ședințe postbelice, parlamentarii au conștientizat vecinătatea unei importante minorități românești în Rusia Sovietică. Alexandru Vaida-Voevod, președinte al Adunării Deputaților, saluta toți românii pe care România „nu a avut fericirea să-i strângă la pieptul ei de mamă” și le promitea suport prin intermediul Ligii Națiunilor¹. Din acest punct de vedere, în anii 1919-1922, speranțele referitoare la eventuale rectificări ale frontierelor au vizat strict granițele apusene și eventual sudice, cu referire clară la Banat. Pentru „frații moldoveni de peste Nistru” s-au cerut doar drepturi „asemănătoare minorităților de la noi”². Prim-ministrul I.I.C. Brătianu³, deputatul Nicolae Iorga⁴, colegul său țărănist M. Vlădescu⁵ au salutat granița de pe Nistru ca fiind una firească, conformă interesului național. După anul 1918 statul român a încercat prin toate mijloacele să o consolideze⁶, iar vecinul estic a depus toate eforturile pentru a reveni la vechea graniță țaristă.

Revendicarea Basarabiei de către URSS a provocat și reacții radicale în Parlament, este drept, rare. Țărănistul basarabean Pantelimon Halippa în 1919⁷, național-liberalul Ludovic Dauș în 1924⁸ și național-creștinul Nechifor Robu în 1937⁹ au cerut în mod expres modificarea frontierei de la Nistru în favoarea României. Totuși, majoritatea parlamentarilor români respingeau orice revendicare teritorială. O soluție considerată viabilă era, încă din 1919, colonizarea românilor din Ucraina și Tauridia (Crimeea)¹⁰.

Ipoteza unei Românie care să cuprindă și teritoriile din stânga Nistrului nu era acceptată. Diversi parlamentari – Teodor Iacobescu în 1924¹¹, Nicolae Iorga în 1932¹² – au prezentat ar-

¹ Radu Filipescu, „Percepția frontierei româno-sovietice în Parlamentul României (1919-1934)” – (în continuare „Percepția frontierei...”), în *AMS*, VII-VIII, 2008-2009, Botoșani, Editura Quadrat, 2009, p. 239.

² Cuvintele deputatului Bogdan Florea, care considera că, în virtutea dreptului național, România ar trebui să revendice Valea Timocului și independența Macedoniei. Dezbaterile Adunării Deputaților, (în continuare DAD), ședința din 22 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 18, din 6 ianuarie 1920, p. 226.

³ El afirma că granița „istorică” a României trebuie să fie „pe veci” la Nistru. DAD, ședința din 20 iunie 1922, în *MOR*, nr. 28, din 29 iunie 1922, p. 608.

⁴ „Granițele noastre de la răsărit sunt depline, la apus însă, granițele noastre nu sunt întregi”. Radu Filipescu, *Percepția frontierei...*, p. 239.

⁵ „Interesele și aspirațiunile noastre se închid la perdeaua Nistrului”. *Ibidem*, nota 3. Acesta a fost unul dintre argumentele oferite de parlamentari pentru a justifica neutralitatea României în conflictul sovieto-polon. Vezi Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică*, București, Editura Academiei Române, 1991, pp. 31-33.

⁶ Deși în regiunile riverane Nistrului a existat un curent favorabil unirii, cel puțin în anii 1917-1918. Emil Diaconescu, *Românii din Răsărit-Transnistria*, Iași, 1942, pp. 211-214.

⁷ Într-un exces de entuziasm, referindu-se la alungarea trupelor bolșevice peste Nistru, Pantelimon Halippa, considera că doar lipsa de putere a armatei române a făcut ca aceasta să nu ajungă la Nipru, limită a „finței etnice” a neamului nostru. DAD, ședința din 12 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 11, din 14 decembrie 1919, p. 102.

⁸ Senator al majorității, el insistă ca guvernul să contracareze tendințele sovietice de anexare a Basarabiei, arătând că teritoriul de peste Nistru, „unde sunt suflete românești”, ar putea fi la rândul său revendicat de România. Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Senatului (în continuare DANCS), ședința din 20 martie 1924, în *MOR*, nr. 54, din 27 martie 1924, p. 997.

⁹ El aprecia că „dacă bolșevicii au recunoscut o republică moldovenească, noi suntem în drept să o creștem”. DAD, ședința din 25 februarie 1937, în *MOR*, nr. 34, din 10 martie 1937, p. 1550.

¹⁰ Cererea deputatului Emanoil Antonescu. DAD, ședința din 20 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 13, din 6 ianuarie 1920, pp. 84-85.

¹¹ El cita din memoriile unui căpitan al armatei țariste, potrivit căruia moldovenii, „băștinași” Basarabiei, s-au extins și peste Nistru, întemeind diferite localități. Dezbaterile Adunării Naționale Constituante a Deputaților (în continuare

gumente istorice și politice menite să demonstreze lipsa unei vetre românești străvechi în sud-vestul R.S.S. Ucrainene¹³. Alături de aceștia, deputatul Ghiță Popp, ardelean de origine, a menționat comunitățile românești din Ucraina Sovietică originare din Transilvania¹⁴. În 1937, în condițiile acutizării revizionismului la nivel european, majoritatea și opoziția concluzionau că România e o țară „ale cărei hotare politice sunt în interiorul hotarelor sale etnice”¹⁵. Deputatul „georgist” C.C. Giurescu reamintea colegilor că etnicii români din Ucraina „s-au așezat în stânga Nistrului în decursul vremii”¹⁶. El încerca să analizeze detașat „problema transnistreană” și considera statisticile demografice sovietice mai realiste drept cele ale unor cercetători români¹⁷. Se aprecia că o revendicare de teritorii spre Est ar fi constituit un prejudiciu diplomatic și „din punct de vedere antropogeografic [...] o imposibilitate”¹⁸.

În 1924, constituirea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești provoca reacții adverse în Parlament. Național-liberalii și presa favorabilă guvernului au salutat acest act. La prima vedere, atitudinea pare ciudată, în condițiile în care parlamentarii P.N.L. tratau cu reticență tentativele de reluare a relațiilor cu URSS. De fapt se dorea o ripostă împotriva revendicărilor teritoriale sovietice cu un argument propriu acestora: nu numai că Basarabia rămânea în cadrul României, dar și peste Nistru se forma un stat românesc. Au existat și opinii optimiste care prevedeau unificarea republicii autonome cu România. Deputatul majorității, basarabeanul Gherman Pâtea, preconiza în 1924 o inițiativă transnistreană după modelul din 1918 al provinciei sale¹⁹. În Senat, primul-ministru Ion I. C. Brătianu a avut o atitudine mai diplomată, considerând benefică apariția republicii autonome doar în perspectiva timpurilor „normale [care, n.RF] vor reveni”²⁰.

Ca o ironie a sorții, în acest caz țărăniștii au fost reticenți. Dacă laitmotivul criticilor aduse guvernului, mai ales în Adunarea Deputaților, era lipsa relațiilor normale cu URSS, apariția noii republici era considerată de Partidul Țărănesc un act pur propagandistic. În special basarabenii din partid au criticat reacția puterii politice, manifestată în Parlament și în presă. Teodor Iacobescu²¹, Daniel Ciugureanu, considerau această atitudine prea „euforică”, „naivă și

DANCD), ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 77.

¹² El arăta că majoritatea românilor din stânga râului au fost „mănași[sic]!” de armatele rusești în secolul al XVIII-lea pentru colonizarea sudului puțin populat al Ucrainei. DAD, ședința din 26 martie 1932, în *MOR*, nr. 70, din 14 aprilie 1932, p. 2784.

¹³ Fapt recunoscut de istoriografic. Vezi Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1993, p. 27 și urm.

¹⁴ Unii dintre transnistrieni erau urmași ai oierilor plecați din sudul Ardealului, din ținuturile Trei Scaune, Brașov și Sibiu. Ei erau numiți, „nonorociții mei compatrioți și consăteni”, în condițiile deportărilor masive la care erau supuși. DAD, ședința din 23 mai 1930, în *MOR*, nr. 57, din 16 august 1930, p. 2637.

¹⁵ Afirmatia deputatului național-liberal M. Macavescu stârnea aplauze unanime. DAD, ședința din 26 noiembrie 1936, în *MOR*, nr.5, din 7 ianuarie 1937, p. 72.

¹⁶ DAD, ședința din 25 februarie 1937, în *MOR*, nr. 34, din 10 martie 1937, p. 1550.

¹⁷ Un recensământ apărut la Moscova în 1928 aproxima că 60% dintre cetățenii Republicii Autonome Moldovenești sunt moldoveni (327.000). Statisticile românești cuprindeau și românii din Kerson, Podolia și Ecaternoslav. Ele variau între 260.000 (un anume Arbore, probabil Zamfir, n.RF), 700.000 (Ștefan Ciobanu) și peste un milion (Niculae Smochină). *Ibidem*, p. 1548. În anul 1919 deputatul basarabean C. Bivol aprecia că peste Nistru sunt „500.000 de țărani moldoveni” cărora România trebuia să le ofere sprijin frățesc. DAD, ședința din 26 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 22, din 22 ianuarie 1920, p. 276.

¹⁸ Aceasta, în viziunea lui C.C.Giurescu, ar fi fost un prilej ca statul român să fie acuzat de „vise imperialiste” până „la Odessa”, în condițiile în care „și așa avem mulți dușmani”. DAD, ședința din 25 februarie 1937, în *MOR*, nr. 34, din 10 martie 1937, p. 1550.

¹⁹ El afirma că aceasta se va întâmpla „mai devreme sau mai târziu”. Probabil entuziasmul l-a făcut pe orator să greșească data votului Sfatului Țării, indicând eronat anul 1917. DANCD, ședința din 1 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 27, din 20 decembrie 1924, p. 444. Aceași atitudine de „satisfacție” a avut-o ministrul Vintilă I. Brătianu, într-un interviu acordat ziarului *Le Temps* în septembrie 1924. *Apud* Ioan Silviu Nistor, *Istoria Românilor din Transnistria*, București, Editura Eminescu, 1995, p. 68.

²⁰ DANCS, ședința din 14 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 12, din 25 noiembrie 1924, p. 104. Altă sursă amintește de o ședință din 13 noiembrie 1924. Ludmila Rotari, *op. cit.*, p. 271.

²¹ Teodor Iacobescu critica articolele apărute în *Vitorul* considerându-le triumfaliste. DANCD, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 73.

neseriosă²². Și un membru important al partidului din Vechiul Regat, Virgil Madgearu, insistă pe aspectul propagandistic al formării noii republici²³. În replică, reprezentanții majorității aminteau că unii colegi din opoziție se pronunțaseră la rândul lor, în 1917, pentru unirea teritoriilor locuite de transnistreni cu Basarabia²⁴. Această afirmație depășea sfera politicii externe și intra în jocul intern al atacurilor de partid²⁵.

Parlamentarii diferitelor partide recunoșteau existența peste Nistru a „frați[lor] români” care își spun „moldoveni [sic]”²⁶, cărora România ar fi trebuit să le ofere sprijin frățesc²⁷. Totuși, existau avertismente. Regiunea din stânga Nistrului nu purtase niciodată numele de „Moldova”²⁸. Se observa dorința sovieticilor de a folosi acest etnonim drept armă politică. Senatorul P.N.L. Ludovic Dauș, director al Teatrului Național din Chișinău, observa „confuziunea [subl. RF] pe care rușii caută s-o facă în public cu privire la moldoveni”²⁹. Și un deputat al opoziției, Emanoil Antonescu, se întreba ironic de ce cei 300.000 de români transnistreni au o republică proprie, iar cele 5 milioane de cerkezi sovietici din zona Caucazului nu dispun de aceasta³⁰. Mecanismul creării autonomiilor din URSS era pur politic și nu se baza pe aspecte istorice sau demografice³¹.

Diferitele probleme – unele grave – ale etnicilor români au provocat interpelări în Parlament, în special din partea opoziției. După masacrul de la Olănești³², doctorul Nicolae Lupu, fost simpatizant al URSS în anii 20, considera că „dumnealor [sovieticii, n.RF] procedează în mod permanent la măcelul acestei populații”³³. Colegul său, liberalul dizident Gheorghe Brătianu, acuza URSS.-ul de „exterminare în masă sau de expatriere sistematică a populației românești din așa numita Republică Moldovenească”³⁴. Reprezentanții executivului recunoșteau delicatetea acestor relații, le evitau cu diplomatie și recomandau dezbateră într-un cadru mai restrâns³⁵, „fără zgomet”³⁶. În condițiile revendicării sistematice a Basarabiei de către oficialii

²² DANCD, ședința din 25 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 22, din 10 decembrie 1924, p. 296.

²³ DANCD, ședința din 1 decembrie 1924, în *MOR*, nr. 27, din 20 decembrie 1924, p. 441.

²⁴ Gherman Pântea amintează de Congresul ostașilor moldoveni din octombrie 1917, când s-a proclamat autonomia Basarabiei. Atunci Ion Buzdugan se pronunțase pentru „mutarea” Nistrului, o replică la celebrele cuvinte ale transnistreanului Foma Jalbă, care considera că moldovenii din stânga râului erau abandonati precum „șoarecii în gura motocului”. *Ibidem*, p. 444.

²⁵ Ion Buzdugan fusese secretarul Congresului ostașilor moldoveni (20-27 octombrie 1917). Atitudinea lui față de discursul lui Foma Jalbă a fost binevoitoare, dar fără a cere o măsură concretă în acest sens. Anton Moraru, *op. cit.*, p. 277. Cu ocazia diferitelor congrese din Basarabia anului 1917, a ședințelor Sfatului Țării, au fost cerute pentru românii transnistreni drepturi exclusiv culturale și religioase. Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, pp. 48-49.

²⁶ Conluzia deputatului Ghiță Popp. DAD, ședința din 18 ianuarie 1929, în *MOR*, nr. 17, din 6 februarie 1929, p.437.

²⁷ Afirmația deputatului basarabean C. Bivol. DAD, ședința din 26 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 22, din 22 ianuarie 1920, p. 276.

²⁸ Moldovenii din Transnistria „nu au denumit niciodată teritoriul pe care-l locuiau nici Moldova, nici Moldova din stânga Nistrului”. Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia*, Chișinău, Editura Universitas, 1992, p. 157.

²⁹ DANCS, ședința din 20 martie 1924, în *MOR*, nr. 54, din 27 martie 1924, p. 997.

³⁰ DANCD, ședința din 25 noiembrie 1924, în *MOR*, nr. 22, din 10 decembrie 1924, p. 296. Vezi și Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918 -1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 271.

³¹ Etnia majoritară în R.A.S.S. Moldovenească era cea ucraineană. Autoritățile transnistrene au cerut în 1926, fără succes, un schimb de teritorii în cadrul R.S.S. Ucrainene – raionul și orașul Balta contra satelor districtului Odessa - menit să mărească proporția etnicilor moldoveni din republica autonomă. *Politica de moldovenizare în R.A.S. Moldovenească* (în continuare *Politica de moldovenizare...*), Civitas, Chișinău, 2004, p. 7.

³² În noaptea de 23 februarie 1932 peste 40 de români transnistreni care doreau să se refugieze în România au fost împușcați de grănicerii sovietici. Anton Moraru, *op. cit.*, p. 303.

³³ Deputatul țărănesc considera că „nici un român nu poate să tacă, măcar să facă atât cât poate el, să protesteze aici [în Parlamentul României, n.RF]”. DAD, ședința din 26 februarie 1932, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, p. 1920.

³⁴ DAD, ședința din 25 martie 1932, în *MOR*, nr. 68, din 9 aprilie 1932, pp. 2668-2669. Situația etnicilor români din Ucraina a fost percepută de istoriografie. Vezi Robert Conquest, *Recolta durerii*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 289.

³⁵ Afirmația lui Constantin Argetoianu, ministru Finanțelor și ad-interim la Interne, care considera că aceste probleme „nu sunt de [...] resortul Adunării noastre”. DAD, ședința din 26 februarie 1932, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, p. 1920.

³⁶ Modul cum prim ministrul Nicolae Iorga își propunea să rezolve problemele românilor transnistreni deoarece în viziunea lui o dezbateră publică ar fi „înveninat” relațiile cu Uniunea Sovietică. Radu Filipescu, „Percepția frontierei...”, p. 240, nota 12.

URSS, omologii români au evitat să răspundă în același spirit. Erau invocate restricțiile limbajului diplomatic³⁷.

Metoda agreeată de autorități era cea indirectă, de a se acționa prin intermediul organizațiilor internaționale. Se respecta promisiunea lui Alexandru Vaida-Voevod, din 1919³⁸. În 1932 prim-ministrul Nicolae Iorga promitea prezentarea cazului în fața Societății Națiunilor, frecventată în ultima vreme de delegații sovietice, deși își exprima pesimismul în legătură cu efectele demersului său³⁹. Național-liberalul I. Manoilescu-Strunga asigura că Ion Pillat, „vărul d-lui Brătianu” a făcut „la forurile competente intervențiile necesare”⁴⁰. Parlamentari ai diverselor partide, senatorul național-liberal Mihail Condruș⁴¹, deputatul liberal dizident Gheorghe Brătianu⁴², Denys Mayer Michalsky, coleg din Partidul Național Ucrainean⁴³, I.P.S.S. Gurie, Mitropolitul Basarabiei⁴⁴, cereau la rândul lor acest demers pe lângă organizația de la Geneva, sau anunțau petiții înaintate deja acestuia⁴⁵.

Deși încerca să adopte o poziție neutră în problema evenimentelor de peste Nistru, grupul social-democrat, prin vocea lui I.I. Mirescu, anunța apelul către „toate partidele socialiste din străinătate să protesteze împotriva acestei barbarii”⁴⁶. Totuși, deputatul social-democrat George Grigorovici constata că, la rândul lor, problemele interne din România sunt exploatare de către propaganda sovietică. În sprijinul acestei afirmații era oferit un citat al unui oficial transnistrean⁴⁷, conform căruia întreaga Românie urma să devină comunistă din „cauza nevoilor și a durerilor economice”⁴⁸.

Pentru reprezentanții guvernului, românii de peste Nistru erau în primul rând cetățeni ai Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene⁴⁹. În calitate de prim-ministru, Nicolae Iorga considera că URSS-ul trebuie să întreprindă acțiuni pentru ocrotirea cetățenilor săi de etnie română⁵⁰. Un an mai târziu, oficialitățile române considerau că problemele transnistrenilor pot îngreuna reluarea relațiilor cu Uniunea Sovietică și implicit recunoașterea Basarabiei⁵¹. Statul român s-a limitat în a oferi licențiaților refugiați de peste Nistru burse de studiu în centre culturale europene⁵². Unul

³⁷ „D-ta ești în rolul d-tale când vorbești așa cum vorbești și eu sunt în rolul meu când vorbesc așa cum vorbesc și poate că gândim la fel”, îi replica ministrul Constantin Argetoianu doctorului Nicolae Lupu. DAD, ședința din 26 martie 1932, în *MOR*, nr. 70, din 14 aprilie 1932, p. 2784.

³⁸ Vezi nota numărul 1.

³⁹ DAD, ședința din 26 martie 1932, în *MOR*, nr. 70, din 14 aprilie 1932, p. 2784.

⁴⁰ DAD, ședința din 25 martie 1932, în *MOR*, nr. 68, din 9 aprilie 1932, p. 2669. Național-liberalul Ion Pillat a fost atașat al României pe lângă Societatea Națiunilor de la Geneva. http://www.romlit.ro/ion_pillat_n_corespondent.

⁴¹ Dezbaterile Senatului (în continuare DS), ședința din 2 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 50, din 22 aprilie 1932, p. 1684.

⁴² DAD, ședința din 25 martie 1932, în *MOR*, nr. 68, din 9 aprilie 1932, pp. 2668-2669.

⁴³ DS, ședința din 19 aprilie 1932, în *MOR*, nr. 65, din 22 iunie 1932, p. 2783.

⁴⁴ Înaltul prelat amintea că reprezentantele femeilor basarabene vor trimite o moțiune către autorități și către Liga Internațională a Femeilor din cadrul Ligii Națiunilor. *Ibidem*.

⁴⁵ A existat cel puțin o petiție trimisă către Liga Națiunilor din partea unui grup de transnistriceni, în anul 1932, prin care se protesta împotriva împiedicării celor doriți să ajungă în România. Ludmila Rotari, *op. cit.*, p. 273.

⁴⁶ DAD, ședința din 26 martie 1932, în *MOR*, nr. 70, din 14 aprilie 1932, p. 2785.

⁴⁷ Era vorba despre un anume Dimitriu „Președintele Republicii Moldovenești [Serghei Dimitriu, președinte al Sovietului Comisarilor Poporului al RSSA Moldovenești 1928-1932, n.RF]”. DAD, ședința din 26 iulie 1931, în *MOR*, nr. 10, din 2 iulie 1931, p. 329.

⁴⁸ Discursul acestuia fusese susținut în „Parlamentul așa numit al Republicii”. Oficialul sovietic declara că este cunoscut, ce se petrece în țara aceasta românească, [...] exploatarea care este acolo, [...] felul cum se conduce țara, fără cap, fără minte, fără reforme salvatoare”. El ar fi preconizat „că într-o zi, nu numai Basarabia, dar întreaga țară românească are să ne cadă poamă coaptă în mână”. *Ibidem*.

⁴⁹ Afirmația ministrului Constantin Argetoianu. DAD, ședința din 26 februarie 1932, în *MOR*, nr. 51, din 12 martie 1932, p. 1920.

⁵⁰ Aceasta mai ales în condițiile în care moldovenii ar fi fost colonizați forțat peste Nistru. DAD, ședința din 26 martie 1932, în *MOR*, nr. 70, din 14 aprilie 1932, p. 2784.

⁵¹ Ion Mihalache îi mărturisea aceasta transnistreanului Nichita Smochină, într-o discuție particulară. Aceasta ar fi fost și opinia ministrului român de Externe, Nicolae Titulescu. Mai mult, ministrul de Externe român ar fi avut cunoștințe foarte vagi referitoare la republica autonomă respectivă. Conform spuselor lui Ion Mihalache, Nicolae Titulescu considera R.A.S.S. Moldovenească deja desființată. Ioan Lăcustă, „1933. La Paris, de vorba cu Mihalache și Titulescu”, în *MI*, 22, nr. 3/1998, p. 20.

⁵² Pantelimon Halippa a cerut aceasta, în numele reprezentanților Sfatului Țării la aniversarea a 10 ani de la Unirea

dintre apeștia a fost Nichita Smochină, doctorand la Paris, care a reprezentat românii transnistreni cu ocazia diverselor manifestări internaționale⁵³.

După reluarea relațiilor diplomatice cu URSS-ul, oficialii români, membrii majorității parlamentare, continuau să considere „problema transnistreană” o afacere internă a statului vecin. În 1937, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Ion Incuț, cerea membrilor Parlamentului să nu se amestece în afacerile interne ale altor state, o referire clară la vecinul de peste Nistru⁵⁴. Opoziția accepta ideea doar ca o obligație pentru statul sovietic de a se îngriji de „moldovenii noștri [...] care au trăit și trăiesc în granițele Rusiei”⁵⁵. Mai mult, deputatul „georgist”, Alexandru Procopovici, amintea guvernului că teritoriile sovietice locuite de români depășesc granițele R.A.S.S. Moldovenești⁵⁶. Deputații P.N.L. Gheorghe Brătianu și ai Partidului Național Creștin relatau avertismentele potrivit cărora Republica Moldovenească era un cap de pod periculos la Nistru⁵⁷. Ei atrăgeau atenția că recentele tratate româno-sovietice nu cuprind „un singur cuvânt despre românii de dincolo de Nistru”⁵⁸.

O dovadă a revizionismului sovietic au fost hărțile oficiale ale URSS, prezentate în plen de diverși parlamentari. R.A.S.S. Moldovenească era redată grafic până la râul Prut⁵⁹. În România un senator a avut o idee similară în 1919, rămasă la stadiul de proiect⁶⁰. S-a evitat atunci o atitudine care putea părea iredentistă, menită să tensioneze și mai mult relațiile cu statele vecine⁶¹. Cu atât mai mult hărțile sovietice, în care Basarabia era înglobată în URSS, provocau indignare. Țărănistul basarabean Alexandru Măță afirma în 1930 că a văzut personal astfel de documente⁶²; ulterior Gheorghe Brătianu le depunea la Biroul Adunării Deputaților⁶³. Deputatul național-liberal dizident constata că vechiul consemn de redactare al hărților sovietice a fost respectat și după reluarea relațiilor diplomatice cu România⁶⁴.

Cultura din R.S.S.A. Moldovenească a generat alte discuții interesante în Parlament. Inițial Moscova a recunoscut necesitatea utilizării limbii române cu grafie latină⁶⁵. Țărănistul basarabean Teodor Iacobescu semnala, în anul 1924, abundența operelor literare românești tipărite peste Nistru⁶⁶, un motiv pentru a critica lipsa de abecedare din satele Basarabiei⁶⁷. În

Basarabici cu România. DANCD, ședința din 15 martie 1928, în *MOR*, nr. 73, din 26 mai 1928, p. 2269.

⁵³ El a reprezentat românii transnistreni la Congresul Minorităților organizat la Geneva. Ioan Lăcustă, *op. cit.*, pp. 19-20. Totuși, poziția oficialităților române față de problemele Transnistriei l-a dezamăgit pe Nichita Smochină. Vezi nota 51.

⁵⁴ DAD, ședința din 4 martie 1937, în *MOR*, nr. 40, din 17 martie 1937, p. 1900.

⁵⁵ Aprecierca „georgistului” R. Lascu. DAD, ședința din 28 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 6, din 15 ianuarie 1937, p. 94.

⁵⁶ Era indicat malul stâng al Bugului, fostele gubernii a[le] Podolici, Hersonului, Ecaterinoslav și a Tauridei”. *Ibidem*.

⁵⁷ Nichifor Robu afirma că republica de la Nistru a fost înființată cu scopul de a bolșeviza Basarabia. DAD, ședința din 26 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 5, din 7 ianuarie 1937, p. 72. Al. Procopovici avea aceeași opinie. DAD, ședința din 4 martie 1937, în *MOR*, nr. 40, din 17 martie 1937, p. 1899.

⁵⁸ DAD, ședința din 4 martie 1937, în *MOR*, nr. 40, din 17 martie 1937, p. 1899. Într-adevăr, preocuparea diplomației românești din anii 1934-1937 s-a focalizat exclusiv pe ideea securității graniței de la Nistru. Vezi *Relațiile româno-sovietice. Documente. 1935-1941*, vol. II, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, *passim*.

⁵⁹ În septembrie 1925, Prezidiul Comitetului Executiv Central de la Balta hotăra ca pe harta noii entități statale teritoriile din stânga Nistrului să fie colorate cu roșu, iar Basarabia să apară cu hașuri roșii pe fond negru; inițialele republicii trebuiau să cuprindă ambele teritorii. Ludmila Rotari, *op. cit.*, pp. 269-270.

⁶⁰ La sfârșitul anului 1919 mai persistau unele speranțe de mărire a suprafeței statului. Preotul Ilie Roșoagă, senator, a cerut ca în școli să fie distribuite astfel de hărți, în care teritoriile aflate în litigiu să fie redat optentiv cu negru. Dezbaterea Senatului, (în continuare DS) ședința din 31 decembrie 1919, în *MOR*, nr. 18, din 28 ianuarie 1920, p. 169.

⁶¹ Președintele Senatului, țărănistul Paul Bujor, a criticat această inițiativă, considerând că e nevoie de „pace și bună înțelegere atât între noi cât și între noi și vecinii noștri”. „Nu este nevoie de aceasta pentru ca noi să nu le uităm [teritoriile în cauză, n.RF]”. *Ibidem*.

⁶² DAD, ședința din 25 noiembrie 1930, în *MOR*, nr. 5, din 29 noiembrie 1930, p. 48.

⁶³ Una reprezenta rețeaua Căilor Ferate din URSS, iar cealaltă, Ucraina Sovietică. Ambele cuprindeau Basarabia, tipărite înainte de reluarea relațiilor diplomatice, (în ianuarie, respectiv mai 1934). Gheorghe Brătianu, *Basarabia, drepturi naționale și istorice*, București, Editura Semne, 1995, p. 75.

⁶⁴ O hartă asemănătoare apărea în *Journal de Moscou*, din 1 decembrie 1936. DAD, ședința din 4 decembrie 1936, în *MOR*, nr. 7, din 16 ianuarie 1937, p. 133.

⁶⁵ Aspect stipulat în documentul redactat la Moscova în data de 19 septembrie 1924, care decidea formarea republicii. Ludmila Rotari, *op. cit.*, p. 268.

⁶⁶ Între acestea erau amintite operele lui Ion Creangă, George Coșbuc, „autorii noștri populari”. DANCD, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 73. Editura Gubernială din Odessa a publicat abecedare,

aceiași timp, deputatul țărănist constata caracterul oportunistic al acestor măsuri aparent binevoitoare față de minoritatea română de peste Nistru⁶⁸. Teodor Iacobescu menționa și apariția ziarului *Plugarul Roșu* din R.S.S.A. Moldovenească, scris în limba română cu litere chirilice⁶⁹. Deputatul avertiza că această concesie era aparentă; publicația sus-amintită respecta tipicul propagandistic al presei sovietice⁷⁰.

Ulterior, curentul favorabil unei limbi „moldovenești autohtone” și-a impus punctul de vedere⁷¹. S-a decis ca limba literară a tinerei republici să fie bazată pe graiul unor sate transnistrene⁷². Parlamentarii români, în special cei originari din Basarabia, au reacționat prompt. În anul 1925, țărănistul Pan Halippa își exprima dezamăgirea față de evoluția învățământului de peste Nistru⁷³. El concluziona că politica educațională din republica autonomă nu era diferită de cea din timpul țarilor ci o continua, având drept scop deznaționalizarea moldovenilor⁷⁴. În aceste condiții, apariția Postului de Radio Tiraspol nu producea satisfacție în Parlament. Național-țărănistul Ioan Mitache menționa că acesta transmite și emisiuni în limba română, cu scop pur propagandistic⁷⁵. În aceste condiții, sintagma „apropiat de noi”, referitoare la postul de radio respectiv suna ca un avertisment⁷⁶.

După reluarea relațiilor diplomatice cu URSS, în 1934, parlamentarii majorității guvernamentale au încetat atacurile la adresa vecinului răsăritean. Mai mult, unele voci prezentau asiduu doar aspectele pozitive ale relațiilor dintre cele două state, inclusiv din R.A.S.S. Moldovenească. Deputatul național-liberal M. Macavescu considera situația moldovenilor de dincolo de Nistru mai bună „din punct de vedere național” decât cu 4-5 ani în urmă, superioară față de cea a conaționaliilor din Bulgaria și Ungaria⁷⁷. Într-adevăr, limba română și alfabetul latin fuseseră oficializate în diferite republici statale și autonome din URSS, inclusiv R.A.S.S. Moldovenească⁷⁸. Parlamentarii ai majorității au amintit existența unor „gazete” din R.S.S.A. Moldovenească scrise în limba română, dintre care două cu grafie latină⁷⁹.

Deputatul național-liberal M. Macavescu specifica faptul că URSS-ul este singura țară care „a permis aceasta” (sic!)⁸⁰. Dacă în cadrul republicilor sovietice din Asia Centrală lati-

cărți și gazete în limba română pentru cetățenii moldoveni din Transnistria. Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 62.

⁶⁷ DANCD, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 73.

⁶⁸ *Ibidem*. În fond, conducerea de la Kremlin urmărea uniformizarea limbii literare române pe ambele maluri ale Nistrului pentru a facilita o eventuală reunire a Basarabiei cu republica transnistreană în cadrul URSS. Tamara Cărăuș, „*Republica Moldova: identități false, adevărate sau naționale?* (4)”, în *Contrafort*, Chișinău, nr. 4-5, aprilie-mai/2002.

⁶⁹ DANCD, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 73. Doar abecedarile erau tipărite cu grafie latină; pentru restul publicațiilor era utilizat alfabetul chirilic. Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 62.

⁷⁰ De exemplu, articolele prezentau politica de deznaționalizare din timpul Imperiului Rus în opoziție cu noul regim sovietic, care a oferit „dreptate și libertate”. DANCD, ședința din 31 octombrie 1924, în *MOR*, nr. 7, din 7 noiembrie 1924, p. 73.

⁷¹ Documentele redactate de bolșevici până în anul 1923, inclusiv cele oficiale, au folosit termenul de „români” pentru a desemna cea mai numeroasă etnie a Basarabiei. Ludmila Rotari, *op. cit.*, p. 274. Vezi *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1918-1934, București, EE, 1999, *passim*.

⁷² Vezi *Politica de moldovenizare...*, p. 8 și urm.

⁷³ El constata că în „așa-zisa [sic!; n.RF]” Republică Moldovenească nu este nici o școală moldovenească, „nici un rând nu se scrie moldovenește”. Deputatul nu făcea publică sursa, dar considera informațiile „precise”. DANCD, ședința din 30 mai 1925, în *MOR*, nr. 92, din 2 aprilie 1925, p. 2321.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ El amintea subtil faptul că posturile sovietice răspândesc informația „în toate limbile”. DAD, ședința din 20 februarie 1931, în *MOR*, nr. 49, din 21 februarie 1931, p. 991. Transnistreanul N.P. Smochină amintea că „stația de radio de la Tiraspol [...] servește ca mijloc de înlocuire a bisericii”. N.P. Smochină, *Republica Moldovenească a Sovietelor*, București, Editura Cartea Românească, f.a., p. 28.

⁷⁶ Ioan Mitache oferea exemplul ministrului britanic de Externe, care a protestat împotriva folosirii limbii engleze în emisiunile radio propagandistice ale sovieticilor. DAD, ședința din 20 februarie 1931, în *MOR*, nr. 49, din 21 februarie 1931, p. 991.

⁷⁷ DAD, ședința din 26 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 5, din 7 ianuarie 1937, p. 67. Reamintim faptul că majoritatea guvernamentală a considerat Bulgaria și Ungaria state revizioniste, iar URSS o țară prietenă.

⁷⁸ Ioan Silviu Nistor, *op. cit.*, p. 72.

⁷⁹ DAD, ședința din 26 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 5, din 7 ianuarie 1937, p. 67.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 67. Afirmăția era pur retorică, în condițiile în care românii din alte state vecine, de exemplu din Iugoslavia, dispuneau de ziare și reviste tipărite în limba maternă. Gligor Popi, *Românii din Banatul iugoslav. 1918-1941*, Timișoara, Editura de Vest, 1996, p. 210 și urm.

nizarea avea ca scop secularizarea societății cu puternice tradiții islamice⁸¹, în cazul R.A.S.S. Moldovenești schimbarea politicii culturale sovietice putea fi considerată un triumf al ideii naționale⁸².

În special parlamentarii opoziției din dreapta spectrului politic nu erau impresionați de schimbările de peste Nistru. Ei considerau că românii transnistreni sunt îndoctrinați în continuare în spiritul lipsei unității naționale și a revendicării ținuturilor din dreapta Nistrului⁸³. Încă din martie 1937⁸⁴ erau semnalate emisiuni ale Postului de Radio Tiraspol în care se făcea apologia limbii moldovenești⁸⁵. Mai mult, deputatul național-creștin Octavian Goga⁸⁶, senatorul M. Manoilescu⁸⁷, au prezentat și o emisiune în cadrul căreia se făcuseră auzite amenințări la adresa integrității teritoriale a României. Erau cunoscute și persoanele care prezentau aceste emisiuni. Național-creștinul Iuliu Mumuianu îl amintea ironic pe Ion Halippa, fratele cunoscutului politician țărănist Pan Halippa⁸⁸. Exemplul nu era unul inspirat și a provocat „zgomot” în plenum Senatului⁸⁹. Unii parlamentari ai majorității, adepți ai apropierei de Uniunea Sovietică, încercau să diminueze gravitatea acestor semnale de peste Nistru. Național-liberalul basarabean N. Tică asigură că emisiunile sovietice, „regretabile” nu afectează opinia publică românească, în condițiile lipsei de aparate de recepție în Basarabia⁹⁰.

Putem constata că românii transnistreni au provocat dezbateri interesante în Parlamentul de la București. Până la reluarea relațiilor diplomatice cu URSS-ul, membrii majorității au subliniat în general aspectul diplomatic al problemelor respectivei minorități sovietice. După 1934, ei au prezentat doar aspectele pozitive ale realităților transnistrene și au încercat atenuarea celor negative, pe fondul încercărilor de îmbunătățire a relațiilor cu vecinul răsăritean. Opoziția a prezentat deschis aceste probleme, grație avantajului de a nu avea responsabilitate guvernamentală. Întreg spectrul politic românesc, cu mici excepții, s-a pronunțat pentru menținerea graniței la Nistru. Soluțiile privind îmbunătățirea condițiilor de viață ale românilor transnistreni erau lăsate în grija autorităților sovietice. În viziunea parlamentarilor, România putea doar să colonizeze refugiați transnistreni, sau să monitorizeze indirect acțiunile URSS. Aspectele referitoare la utilizarea limbii materne și a grafiei latine, precum și ale vieții românilor transnistreni în general au cunoscut unele pusee optimiste -anii 1924, 1934- însă în general pesimiste, datorită realităților politice de peste Nistru.

⁸¹ Politica de moldovenizare în R.A.S. Moldovenească, Chișinău, 2004, p. 15-16.

⁸² Totuși, existau și valențe pragmatice. Autoritățile sovietice constataseră aspectul nociv al „limbii moldovenești”, formarea unei diferențe lingvistice prea mari între cele două maluri ale Nistrului, care ar fi constituit un obstacol în eventualitatea anexării Basarabiei. Tamara Cărăuș, *op. cit.*

⁸³ Conform național-liberalului dizident Al. Procopovici, acestea ar fi fost rezultatele recente ale cercetărilor unui savant polonez. Era vorba despre un anume Iakubowski, iar studiul fusese prezentat la un congres științific din Varșovia. DAD, ședința din 26 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 5, din 7 ianuarie 1937, pp. 71-72.

⁸⁴ Oficial, procesul de revenire la alfabetul chirilic și la limba „moldovenească” a început în vara anului 1937. Inițiativa a aparținut conducerii de la Moscova. *Politica de moldovenizare în R.A.S. Moldovenească*, Chișinău, 2004, p. 19.

⁸⁵ Deputatul „georgist” Al. Procopovici amintea o emisiune în care limba română era considerată „străină, burgheză și stălcită[sic!]”, spre deosebire de cea „moldovenească, a proletarilor, de pe ambele maluri ale Nistrului”. DAD, ședința din 1 martie 1937, în *MOR*, nr. 37, din 13 martie 1937, p. 1899. Aceste expresii erau tipice propagandei sovietice. *Politica de moldovenizare...*, p. 19.

⁸⁶ DAD, ședința din 4 decembrie 1936, în *MOR*, nr. 7, din 16 ianuarie 1937, pp. 132-133.

⁸⁷ DS, ședința din 27 noiembrie 1936, în *MOR*, nr. 6, din 12 decembrie 1936, p. 93.

⁸⁸ DS, ședința din 18 decembrie 1936, în *MOR*, nr. 13, din 20 ianuarie 1936, p. 329.

⁸⁹ DS, ședința din 18 decembrie 1936, în *MOR*, nr. 13, din 20 ianuarie 1936, p. 329. Ion Halippa era un patriot român aflat la Tiraspol într-o postură asemănătoare unui ostatec. Diversi politicieni au încercat repatrierea lui, fără a reuși aceasta. *Relațiile româno-sovietice. Documente. 1935-1941*, vol.II, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 53, nota 1.

⁹⁰ DAD, ședința din 4 martie 1937, în *MOR*, nr. 40, din 17 martie 1937, p. 1900. Totuși, la nivelul întregii țări, numărul posesorilor era mai mare decât al abonaților oficiali. Acest fapt era constatat de alt parlamentar al majorității, profesorul Dragomir Hurmuzescu. DS, ședința din 10 martie 1936, în *MOR*, nr. 33, din 19 mai 1936, p. 982.

THE ROMANIANS IN TRANSNISTRIA IN THE DEBATES OF THE ROMANIAN PARLIAMENT (1919–1937)

(Summary)

The presence of a Romanian ethnic majority in Transnistria caused various debates in the Romanian Parliament... The main problem debated was the social aspect of this Soviet ethnic group. Almost the entire Romanian political spectrum recognised and accepted the Romanian-Soviet border on the Dniester river. Only the extreme right parliamentarians considered that the Soviet territorial claims concerning Bassarabia need to be countered by the Romanian claim of Transnistria.

Between 1919 and 1934, there were some optimistic moments. In 1924 and also in 1934 some Romanian parliamentarians saluted some Soviet reforms, especially in the field of education. After 1934, the moment of the diplomatic relationship resumption between Romania and USSR, the majority MP presented mainly the positive aspects of the Romanians from USSR. The right-wing opposition straight presented the negative problems, thanks to the advantage of not having government responsibility.

The majority of the Romanian MP-ies considered that the problems of their compatriots from the Soviet Socialist Autonomous Republic must be resolved by the Soviet authorities. The Romanian solutions were only the Society of Nations monitoring or the colonisation of Romanian ethnics from USSR. Those ideas were stopped by the realities of the years 1939-1940.